

רד"ק (א) **בסערה** - במקצת חטף הסמ"ך. אמר **בסערה**, ולא אמר למטה אלא "רכב אש וסוסי אש" (להלן, יא); רוח סערה היה עמום; אלא הנראה לאלישע אמר "רכב אש וסוסי אש", אבל הרוח אינה נראית. ורוח הסערה העלתה אותו מן הארץ אל האוויר, כמו שמעלה הדברים הקלים, כן העלתו ברצון האל עד גלגל אש; ושם נשרפו בניו וזלתי האדרת, וכזה שמו ועצמו, והרוח שבה אל האלהים אשר נתנה (וי, ב). ומה שנראה רכב אש וסוסי אש לאלישע, להודיע בו כי בהעלותו עלה מישראל רכבו ופרשיו, כמו שאמר אלישע "יבא אבי רכב ישראל ופרשיו" (להלן, יב). ודעת המוניני, גם חכמינו, כי הכניסו האל בגן עדן עם גופו, כמו שהיה אדם רכביו קודם שחטא; וכן הכניס חנוך שם. ובדרש (ד"א, א): כי עשרה הם שבכנסו חיים לן עדן. ויהי אלהיה ואלהיו נאמר לו ברוח נבואה כי באותו היום ילקח, ולא גלה הדבר לאלישע. אבל אלישע נאמר לו גם כן נבואה, שהרי אמר "גם אני ידעתי" (להלן, ג); ושאר הנביאים נאמר להם (ראה שם), כל שכן הוא. ומה שהיו הולכין מעבר הירדן (להלן, ח), נראה כי כן נאמר לו אלהיו נבואה, כי מעבר הירדן לא ילקח; ואולי היה הלקוח, במקום אשר נאסף משה רבינו לכבודו, כי מעלתו היתה קרובה למעלת משה רבינו; וכן הראה לו הכבוד בהר חורב כמו שהראה לו למשה רבינו, וצם ארבעים יום וארבעים לילה כמו שצם משה רבינו (ראה מ"א, יט).

(ב) **חי ייי וחי נפשך** - מה שאמר **וחי נפשך**, אחר שאמר **חי ייי**, לא אמר כן להגדיל, כי השבעה (ראה מ"א, יט). גדולה; אלא נשבע בנפשו להראות כי גדלה נפשו בעיניו; והקדים **חי ייי**, לכבוד.

(ג) **בני הנביאים** - כתרוממו: "תלמידי נביאיא". **אשר ביתאל** - כמו 'ביתאל'. ומה שאמר שהיו **בני הנביאים בביתאל** וביריחו (ז"ל, ח), ומה שאמר **וחי נפשך**, אחר שאמר **וחי ייי**, לא אמר כן להגדיל, כי השבעה (ראה מ"א, יט). **החשו** - פרשו בו 'צווי', כמו בפתח הה"א, וכן תרגם יונתן 'שתיקו'. ואדני אבי ז"ל פרשו כמשמעו: כשאמר הוא להם גם **אני ידעתי** - **החשו** הם, **וחי נפשך**, ולא דברו עוד.

(ח) **ויגלו** - כרכה והכה בה **המים**; וכן 'בגלומי תכלתי' (יח, כז, כד), פירושו בו (השרשים: 'גלם'): כרכי בגדים.

(ט) **פי שנים ברוחך אל** - פרשו וברותיו ז"ל (סנה' מ, א): כפלים ממה שהיה באליהו; והוא החיה שני ממים: אחד בחייו (מ"ב ד, יח-לז), ומה ואחד בחייו (מ"ב יג, כא), ועליו שאמר (שם): על רגליו עמד ולביתו לא הלך - שריפא צרעת נעמן (מ"ב ה); שהמצרוע חשב כמת, כמו שפירש "אל נא תתי כמת" (במי יב, ב). ואדני אבי ז"ל פירש: שני חלקים מה היה אתו מן הרוח; וכן הוא פירוש "פי שנים בכל אשר ימצא לוי" (דב' כ, יא): שני חלקי נכסיו; כי הבכור נוטל שני חלקים מן הנכסים, והפשוט נוטל חלק השלישי.

(י) **הקשית לשאול** - די היה דף בחלק אחד מרוחי, או בחצי רוחי; אבל 'פי שנים' - דבר קשה שאלת. ואף על פי כן, **אם היה** בדך כח רוח אלהים שתוכל לראותי כשאלחק מעמך, ידעתי כי מאת האל יהיה, **שיהיה לך כן** כמו ששאלת. **לקח** - פעל עומד שלא נזכר בפועל, לפיכך הוא קמור.

(יא) **וישל אליהו בסערה** - כמו שפירשנו (לעיל, א). ופירושו **השמים**: לענין גוף האויר - כמו "אשר תעוף בשמים" (דב' יד, ד); ולענין הרוח - חשמי העליונים עם המלאכים, שיכנו להם 'השמים', כמו "הללו את יי מן השמים" (תתי קמח, א). ואלהיו נעשה רוחני, והגוף כלה באש העליוני, ושם כל יסוד אל יסודו. ואלישע ראה העלותו מן הארץ, ובהיותו באויר ראה דמיון **רכב אש וסוסי אש** שהפריד בין **שניהם**, כלומר: בראותו כי כבר נפרד ממנו, מעת אשר העולה. וכן בגזיו כלו באש, וזלתי האדרת שנפלה מעליו, כדי שיקחנה האלישע להכות בו הים. ולדברי רבותינו (ז"ל, טח), שהיה לו כפלים ברוח ממה שהיה לאלהיו, תימה הוא: מה צורך היה לו אדרת לחצות בה המים; והנה אפילו עם האדרת לא נחצו המים, עד שאמר "איה יי אלהי אליהו" (להלן, יד); ואם תאמר: לא נפלה האדרת לצורך אלישע, אלא כיון שנעשה רוחני נפלה האדרת מעליו; אם כן שאר בגדיו למה לא נפלו גם כן? ויפאשר שיש בו טעם.

(יב) **ואלישע ראה** - ראה העלותו מן הארץ. **ולא ראהו עוד**, כי רכב אש וסוסי אש הפרידו בין שניהם. **אבי אבי** - כתרוממו: "רבי רבי"; וכן תלמידי הנביאים נקראו "בני הנביאים" (לעיל, ג). **רכב ישראל ופרשיו** - כמו כתרוממו: "דטב ליה לישראל בצלותיה מרתכיין ופרשיו". ויקראו **לשנים קרעיים** - מכאן נסמכו וברותינו ז"ל "מל' מומ' כו, א), שהיו אדם לקרוע על רבו שלמדו כסמה; ואותו הקרע אינו מתאחה לעולם, לפי שאמר: **לשנים** - ממשמע שני **אמר ויקרע**, איני יודע שהיה **לשנים**; אם כן מה תלמוד לומר: **לשנים**? שיראה בהם הקרע לעולם.

(יג) **הוא יי אלהי אלהי**, תרגם יונתן: "ואמר: יי אלהי דאלהיה". ולפי פשוטו: **איה הוא?** שאינו מראה כח האות לי כמו שעשה **אלהיו בחצות הים**. **אף הוא ויהא את המים** - אף הוא נעשה לו נס, והכה **המים** פעם שנית, וחרש שאמר: **איה יי אלהי אלהיו**, ונחצו המים **הנה ונהה**. ויש מפרשים **אף הוא על הים**, שבא כמו שהיה רוחני, והכה **איה המים ויחצו**, ויגברו **אלישע**. **ויחצו** (ל"ב מידות): **אף הוא** - מלמד שנעשו ניסים לאלישע בקריעת הירדן, יותר מאליהו; שבפעם ראשונה היתה זכות שניהם עומדת, ופעם שניה שלאלישע, היתה זכות צדיק אחד עומדת; וכן הוא אומר "ויהא נס פי שנים ברוחך אלי" (לעיל, טו). מכאן אתה דורש: שמונה מופתים באלישע, שש עשרה באלישע.

(טז) **נחה רוח אליהו** - כיון שראוהו שחצה המים ועבר הירדן, ידעו כי **נחה** עליו **רוח אליהו**.

(טז) **המשיב בני חיל** - למה היו צריכים **בני חיל**, וכי היה להם לעשות מלחמה? אלא פירוש **בני חיל**: בני כח, שיהיה להם כח ללכת הנה ונהה בזמן מועט. ואין אמרו שיבקשוהו, והלא הם אמרו לו 'כי היום יי לוקח את אדוניך מעל ראשך' (לעיל, ה); אלא חשבו: שמה לא עלה השמים, אלא **נשאו רוח יי** והפרידו מבני אדם, כמו שראו שנפרד מבני אדם ארבעים יום וארבעים לילה. ואולי פעמים רבות היה לו זה שהיה נפרד מבני אדם ולא היו מוצאים אותו, שהרי עובדיה אמר לו "ורוח יי שדך על אשר לא אדע" (מ"א יח, יב).

(יז) **ויפצרו בו** - הרבו לו דברים עד ששמע אליהם. **עד בוש** - עד אשר בשש הרבה מלומר להם שישלחו. ותרוממו: "עד לסגיא".

(יט) **הנה נא מושב העיר טוב** - עד עתה לא ראינו כי יריחו היו בה **מים רעים**, ולא שהיתה העיר **משכלת**; שאם כן, לא היו עומדים אותה, ולא היו עוברים על החרס לבנות אותה. ועוד: אם היה לה כן, איך הנביאים שבערו אותה ולא רפאו אותה, אלא היה גם כן היאך לא ריפא אותה? ואם היתה מכמה שנים שישבו בה, היו מניחין אותה להם היו יושבין בה, ומתקרב היה זה הרע למים, מרעת יושבי בה; ומפני רוע המים היתה **הארץ משכלת**, שהיו אנשיה שותין המים והיו ממים ברוב. ובדרש (סנה' ק"ג, א): יריחו היתה **הארץ משכלת**, על שם שאררה יהושע. ובדברי רבותינו ז"ל (סוטה מ, א): **מושב העיר טוב, והמים רעים והארץ משכלת** - מאי טיבותיה? אמר רב אבין: כן מקום על יושביו.

(כ) **מלח** - נס בתוך נס היה, כי המלח יעשה המים רעים; וכן "ויורהו יי עיי" (שמי טו, כה), אמרו (מכילי ויסע, א) כי עץ מר היה, ונס בתוך נס היה. (כא) **אל מוצא המים** - אל מקור המים, המקום שהיו יוצאין המים ממנו. **רפאתי** - בחירק הפ"א, כבעלי ה"א, **ומשכלת** - ולא תהיה הארץ **משכלת**, כי מן המים היה בא השכול.

(כב) **ויורפו המים** - נעלמה האל"ף, והיה כבעלי ה"א.

(כג) **ונערים קטנים** - כי יש גדולים ויקראו 'נערים' (סוטה מ, ב). ובדרש (סנה' ק"ג, א): **ונערים קטנים** - ויגברו קטן עמי" (ל"ב, א). וברותינו ז"ל דרשו (סוטה מ, ב): **נערים** - שהיו מנוערים מן המעוות; **קטנים** - שהיו מקטני אמה. **ויתקלסו בו** - לענו בו ובוזו בדבריהם, שהיו אומרים לו בעלותו בדרך: **עלה קרח**; וקרח היה אלישע. ובדרש (שם): שהקרחתו עליו המקום.

(כד) **ויראם ויקלסו** - ויראו וקלסו ז"ל וברותינו ז"ל (סוטה מ, ב) בדבר זה, כי קשה עליהם: היאך נקרו מיתה אליהם על דבר זה? מהם אמרו: על שם שבזוהו, נתן עיניו בהם ונעשו; כמו שאמר (מיו"ק יז, ב ועוד): כל מקום שנתנו עיניהם חכמים, או מיתה או עוני. ומלך אמרו: ראה שכולם נתעברו אמותיהם ביום הכפורים; כלומר: ראה כי מעביהו באו וראויין היו למיתה, ולכן הפקירו עצמם לבזותו; ולכן קלסו, ולא מפני שבזוהו. וממם אמרו: בלתי ראה להם כגוים. וממם אמרו: ראה שלא היתה בידם לחלוחית מצוה, ולא עתידה להיות לא בהם ולא בורעם, לפיכך אבדם בקללתו מן העולם. ואמרו כי נענש אלישע על דבר זה, שגרם מיתה אלה הנערים, ואמרו (סוטה מ, א): שלשה תלאים חלה אלישע: אחד על שגרה דובים בתניוקות, אחד על שדחפו לגחזי בשתי ידיו (ראה מ"ב ה, כז), ואחד אשר מת בו. וסמכו זה לפסוק "ואלישע חלה את חליו אשר ימות בו" (מ"ב יג, יד); "חלה" - הנה אחד, "חליו" - שני, "אשר ימות בו" - שלישי. **שתיים דובים** - נקבות היו, כי אמר הירבי בי"ד "שתיים", כמו "ויאמרו מיתות" (בר' לב, טו). ובדברי רבותינו ז"ל (סוטה מ, א): מהם אמרו, כי היה נס היה זה, כי באותו יער לא היו רגילים חיות רעות; וממם אמרו: נס בתוך נס היה, כי לא היה שם יער ולא דובים. ואמרו (שם): ובלש ארבעים ושתים קרבנות שהקריב ביה מלך מואב, הובקעו מישראל ארבעים ושנים ילדים.

רש"י (א) **בסערה** - ברוח סערה.

(ב) **שם נא פה** - חפץ היה לדחותו ממתת ענוה, שלא יראה בהלקחו.

(ג) **את אדוניך** - ולא יאדונינו; מלמד שהיו שקולין כאלהיו.

(ח) **ויגלו** - כרכה, כדי שתתא נוחה לחכות בה.

(י) **ויגלו** - לא כרכה ממש, אלא לוקט, שקורין 'קולרי' (בלעז).

(י) **הקשית לשאול** - איך איפשר לי לתת לך יותר ממה שיש בידי?

אם תראה אותי לוקח מאתך - אז אוכל לעשות לך יותר ויותר.

יהי לך כן ואם אין לא יהיה - שאין היכולת בידו.

(יב) **אבי אבי** - ר"ב, דטב להון לישראל בצלותיה מרתכיין ופרשיו" (ת"י).

(יג) **איה יי אלהי** - שהובטחתי שעתה פי שנים ברוחו אלי. **אף הוא ויהא את המים** - ראיתי בפרקי רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי (ל"ב מידות): (א) גדולה חצייתו אלישע, כפלים כשל אליהו: שמתחילה זכות שניהם, וכעשוי זכותו יחידית.

(טז) **נשאו רוח יי** - איפשר אמש אמרו לו "הידעת כי היום לוקח יי את אדוניך" (לעיל, ח), וכעשוי נעלם מהם חיל הוה? אלא שמלמד שמיים שנגנו אליהו, הלכה ומסתלקת רוח הקדש מן הנביאים. ושוב לא היה רוח הקדש מרובה בישראל.

(יז) **עד בוש** - נתבייש מן, שלא יאמרו: אינו רוצה להקביל פני רבו; לפי שנטל גדולתו, אינו רוצה שישבו כל זה ראויה בתוספתא דסוטה (י"ב, ב).

(יט) **והמים רעים** - ומחמת המים הארץ **משכלת** את יושביה לקוברם. אם כן, מהו **מושב העיר טוב**? מכאן אמרו (סוטה מ, א): כן מקום על יושביו.

(כא) **אל מוצא המים** - שהיו נובעין משם.

וישך שם מלח - והלא מלח דבר המקלקל את המים: אלא נס בתוך נס.

(כג) **ונערים קטנים** - קטנים המנוערים מן המעוות. **עלה קרח** - עלה מן הארץ, שהקרחתו עליו את המקום.

(כד) **ויראם ויקלסו** - ויראו וקלסו ז"ל וברותינו ז"ל (סוטה מ, ב) בדבר זה, כי קשה עליהם: היאך נקרו מיתה אליהם על דבר זה? מהם אמרו: על שם שבזוהו, נתן עיניו בהם ונעשו; כמו שאמר (מיו"ק יז, ב ועוד): כל מקום שנתנו עיניהם חכמים, או מיתה או עוני. ומלך אמרו: ראה שכולם נתעברו אמותיהם ביום הכפורים; כלומר: ראה כי מעביהו באו וראויין היו למיתה, ולכן הפקירו עצמם לבזותו; ולכן קלסו, ולא מפני שבזוהו. וממם אמרו: בלתי ראה להם כגוים. וממם אמרו: ראה שלא היתה בידם לחלוחית מצוה, ולא עתידה להיות לא בהם ולא בורעם, לפיכך אבדם בקללתו מן העולם. ואמרו כי נענש אלישע על דבר זה, שגרם מיתה אלה הנערים, ואמרו (סוטה מ, א): שלשה תלאים חלה אלישע: אחד על שגרה דובים בתניוקות, אחד על שדחפו לגחזי בשתי ידיו (ראה מ"ב ה, כז), ואחד אשר מת בו. וסמכו זה לפסוק "ואלישע חלה את חליו אשר ימות בו" (מ"ב יג, יד); "חלה" - הנה אחד, "חליו" - שני, "אשר ימות בו" - שלישי. **שתיים דובים** - נקבות היו, כי אמר הירבי בי"ד "שתיים", כמו "ויאמרו מיתות" (בר' לב, טו). ובדברי רבותינו ז"ל (סוטה מ, א): מהם אמרו, כי היה נס היה זה, כי באותו יער לא היו רגילים חיות רעות; וממם אמרו: נס בתוך נס היה, כי לא היה שם יער ולא דובים. ואמרו (שם): ובלש ארבעים ושתים קרבנות שהקריב ביה מלך מואב, הובקעו מישראל ארבעים ושנים ילדים.

מצודות דוד (א) **בהעלות** - בעת בא הזמן שהעלה ה' את אליהו ע"י רוח סערה אל השמים הלך אז אליהו עם אלישע נא הגלגל:

(ב) **שב נא פה** - מגודל הענוה חפץ לדחותו לבל יראה בהלקחו השמים:

(ג) **אשר בית אל** - אשר בבית אל:

הידעת - בלשון שאלה אמרו האם ידעת וכו': **מעל ראשך** - כאילו אמרו הנה היה לך לעטרה ויוסר העטרה מעל ראשך: **החשו** - שתקו ולא תדברו מזה על כי ראה באליהו שאין חפצו לגלות הדבר לגודל הענוה:

(ד) **מנגד מחוקי** - כפל המלה לתוספת ביאור:

(ה) **ויגלו** - כדרך אדרתו שהתא נוחה להכות בה את המים: **ויחצו הנה והנה** - נבקעו המים ומוזה הלכו להם ומוזה נשאו במקומם ולא ירדו למטה:

(ט) **שאל וכו'** - ר"ל שאל בטרם ילקח מה טובה ראשך לך: **פי שנים** - שתשרה עלי רוח הנבואה במעלה כפולה על מה ששרתה עליך:

(י) **הקשית לשאול** - כי איך אוכל להשפיע עליך דבר שאין בי? **אם תראה** - אך אם תראה אותי בעת אשר אהיה נלקח ממך יהיה לך כן כי אז תפכלה מעלת אליהו ממה שהיתה מקודם ויוכל להשפיע לזולתו כל הדבר שיש בו אז:

(יא) **והנה רכב אש** - והנה בא רכב אש וכו':

(יב) **ואלישע רואה** - בעת שנלקח: אבי אבי - רבי רבי שהיה לישראל לעזור מול האויב כמו רכב ופרשים כח": **לשנים קרעיים** - ר"ל לשני החיכות:

(יג) **איה ה'** - כאומר עם שנלקח אליהו הנה איה ה' הלא השגחתו ויכלתו לא כלה: **אף הוא** - ר"ל אף הוא בהיותו בכל עת ולא נשתנה ודוגמתו עתה יזנו חזוניהו והוא (יחזקאל כ"ג) ור"ל עדיין היא בהיותה כשהיתה מאז, או מוסב הוא על ויכה וכו' ור"ל אף אלישע עשה כמעשה אליהו וכשהכה המים נבקעו הנה והנה וכו' (ומרתה הולך ומונה יחד כל הנפלאות שעשה אלישע):

(טז) **ויוראהו** - כשהוא בוקע מי הירדן:

(טז) **בני חיל** - אנשי חיל ובני כח ללכת הנה והנה במעט זמן:

וישליכהו - חשבו שהרוח שבה אל האלהים וגופו הושלך מת רוצו לבקשו ולקברו: **לא תשלחו** - כי ראה שעלה עם הגוף ומגודל הענוה לא אמר להם מה שראו:

(יז) **עד בוש** - עד אשר נתאחר זמן רב שהפצרו בו לתת להם רשות לשלוח:

(יט) **טוב** - בשדות וזכרמים וכו': **והארץ משכלת** - בסביבת המים משכלת יושביה:

(כא) **אל מוצא המים** - אל המקום שהמים נובעים משם: **רפאתי למים** - ארז"ל שהיה הנס כפול כי דרך המלה לקלקל המים: **לא יהיה משום** - לא יבוא עוד משכלת מסיבת המים:

(כב) **עלה קרח** - לפי שאליהו רבו היה בעל שער ואלישע היה קרח אמרו בלעז והתול עלה קרח השמימה כאלהיו רכב וכאלו אמרו אינך במעלה כמוהו כי הוא היה בעל שער ואתה קרח:

(כד) **ויוראם** - ארז"ל שראה ברה"ק =ברוח הקודש= שאין בהם לחלוחית טובה ולכן קלסו:

מצודות תימן (ג) **החשו** - שתקו כמו ואנחנו מחשים (שם) מלכים א' (כב):

(ה) **אדרתו** - מלבוש יקר המיוחד לנביאים וכן וישלך אדרתו (שם) מלכים א' (יט):

ויגלו - כרכו כאחת וכן בגלומי תכלת (יחזקאל כז) בגי בכריכת - בהרבה - ביבשה: (ט) **פי** - ענין חלק וכן פי שנים בכל אשר ימצא לו (דברים כא):

(י) **הקשית** - מל' קשה: **ואם אין** - ואם לא: (יג) **וירם** - מל' הרמה והגבהה: (טז) **נחה** - ענין חנייה: **הגאות** - מל' גיא ועמק: (יז) **ויפצרו** - ענין רבוי הדברים להעביר האדם מרצונו כמו ויפצרו בו ויקח (בראשית ג): **בוש** - ענין אחרור כמו ויחילו עד בוש (שופטים ג):

(טז) **מושב** - מל' ישיבה: **משכלת** - הורגת אנשיה כמו ומשכלת גויך (יחזקאל י:):

(כ) **צלוחית** - תרגום של צנצנת (שמות טז) היא צלוחית:

(כא) **מוצא** - מקום הנביעה: **ומשכלת** - מות ומשכלת - היא היא וכפל הדבר במ"ש:

(כב) **ויירפו** - מל' רפואה:

(כג) **ויתקלסו** - וילעגו כמו לחצות ולקלס (ירמיה כ): **קרח** - כן יקרא מי שאין בו שער הראש כמו קרח הוא (ויקרא יג):

(כד) **ותבקענה** - מל' בקיעה: